

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з економічної теорії

на тему:

«Аналіз стану і тенденцій розвитку ринку нафти і нафтопродуктів
(національний аспект)»

Студентки II курсу ЕК-21 групи

Гринчук Діани Іванівни

Науковий керівник:

доц. к. е. н. Лотиш Оксана Ярославівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Зміст

Вступ.....	4
1. Теоретичні аспекти функціонування ринку нафтопродуктів.....	5
2. Аналіз кон'юнктури ринку нафти і нафтопродуктів в Україні.....	8
3. Проблеми і перспективи розвитку ринку нафтопродуктів.....	16
Висновки.....	19
Список використаної літератури.....	21

Вступ

Метою даної курсової роботи є аналіз стану ринку нафти і дослідження основних тенденцій ринку нафтопродуктів в Україні та перспектив його розвитку.

Нафто-газова промисловість є складовою частиною паливно-енергетичного комплексу України. Нафта є не тільки цінним паливом, але й сировиною для різних галузей промисловості.

Ця тема є досить актуальною сьогодні, оскільки нафтова промисловість відіграє важливу роль в економіці країни. Вона забезпечує більшість галузей народного господарства необхідною сировиною, продуктами нафтопереробки. Сучасний рівень розвитку науки і техніки дозволяє одержувати з нафти різноманітні продукти і вироби: паливо (бензин, дизель), паливний мазут, каучук, синтетичні волокна, технічний спирт, розчинники, медичні препарати тощо. Саме в цьому народногосподарське значення нафтової промисловості.

Нафтова промисловість охоплює нафтовидобувну та нафтопереробну галузі, які виникли ще в XIX столітті. Нафтовидобувна промисловість об'єднує підприємства з розвідування й видобутку нафти та попутного нафтового газу, зберігання та транспортування нафти. Нафтопереробна промисловість - це галузь обробної промисловості, яка виробляє з сирової нафти нафтопродукти, що використовуються як паливо, мастильні та електроізоляційні матеріали, розчинники, шляхове покриття та нафтохімічна сировина.

Тому мета дослідження сформувала такі основні завдання:

- Розкрити зміст нафти як сектору ринку на економічному просторі України
- Зробити детальний аналіз стану цього виду енергії в Україні, порівнюючи статистичні дані за старі та нові роки
- Визначити основні проблеми та шляхи вдосконалення на рівні національного аспекту

1. Теоретичні аспекти функціонування ринку нафтопродуктів

Нафта - " Чорне золото ". Такий вираз відомо всім, його зміст - теж. Нафта воістину невичерпне джерело для людини. Зараз наше життя настільки від неї залежить, що було б страшно уявити її відсутність. Американський учений Ральф Лепп пише: "Я вважаю варварством спалювання унікального спадщини Землі - вуглеводнів - у формі нафти і природного газу. Спалювання цих молекулярних структур тільки для отримання тепла слід вважати злочином ". Широко відома фраза Д.И.Менделеева "Топити піч нафтою все одно, що топити її асигнаціями".

Нафта була, є і в найближчому майбутньому залишиться основним джерелом первинної енергії, споживання якої неухильно розширюється у зв'язку з подальшим розвитком світової економіки. Одночасно зростає використання нафти і нафтопродуктів в якості сировини для хімічної промисловості, що, як відомо, економічно більш виправдано і ефективно в порівнянні з прямим енергетичним використанням вуглеводнів.

Частка нафти і природного газу в загальному балансі використання первинних енергоресурсів України становить близько 60%, при цьому на частку нафти припадає 19-22%. Україна відноситься до країн з дефіцитом власних природних вуглеводневих ресурсів, задовольняючи потреби в газі за рахунок власного видобутку на 40% (У 2016 р), в нафти - на 12-15% (джерело: НАК «Нафтогаз України»).

Запаси нафти сирої, включаючи газовий конденсат, в Україні за рік скоротилися на 10,7% - до 102,2 тис. тонн. Про це свідчать дані Держстатистики, передає УНН.

За даними Держстатистики, станом на перше січня 2017 року у порівнянні з першим січнем 2016 року, тобто за рік, запаси нафти сирої, включаючи газовий конденсат, в Україні за рік скоротилися на 10,7% - до 102,2 тис. тонн [15].

В Україні виділяють три нафтоносних райони: Прикарпатський, Дніпровсько - Донецький і Причорноморський.

Основна частина запасів розташована в східному Дніпровсько-Донецькому басейні, де працюють НГУ в Сумській області - на основі Охтирського і Качанського родовищ, в Чернігівській області - на базі Гнідинцевського і Прилуцького родовищ, і в Полтавській області - на базі Сагайдатського, Зачепивського, Радченківського родовищ. У цьому регіоні видобувають понад половину нафти України. Друге місце припадає на Прикарпатський нафтогазовий регіон, де розташовані НГУ Бориславнафтогаз і Долинанафтогаз.

Найбільші родовища Західної України перебувають на території Івано-Франківської та Львівської областей. Обсяги видобутку нафти в даних родовищах невеликі через виснаження запасів. Найбільші родовища: Долинське, Бориславське, Битківське.

Причорноморська нафтогазоносна область включає Миколаївську, Одеську, Херсонську області та північну частину Криму. Частина родовищ розташована в межах шельфу Чорного моря і дна Азовського моря. Родовища нафти на Україні, в цілому, є старими і виснаженими, родовища розташовані не суцільними масивами з величезними запасами, а розсіпані на великих територіях і через глибоке залягання важко піддаються освоєнню. У зв'язку з цим, собівартість видобутку української нафти є дуже високою.

Найвищий рівень видобутку нафти на Україні спостерігався в 1972 році (14,5 млн. тон), а газу- в 1975 і 1976 роках (по 68,7 млрд. куб. м.). У наступні роки видобуток вуглеводнів знижувалася через вичерпання вже відкритих родовищ і скорочення обсягів геологорозвідувальних робіт.

Але в Маневицькому районі Волинської області виявлено найбільше родовище нафти в Україні станом на 2016 рік. Оскільки існує твердження, що це найбільше родовище нафти у світі, то можна робити прогнози щодо розвитку нафтового сектору на ринку енергетичних ресурсів України. Саме таке відкриття допоможе розвиватися Україні у зовсім новому руслі, ставши поруч з такими провідними країнами світу як США, Японія чи Норвегія. Дані геологічної

розвідки такі - на 1 м² площі знайденого родовища залягає до 97 тис. т. нафти на глибині 400 - 3800м. Найбільшими діючими родовищами нафти є Леляківське, Гнідницьке, Долиньке, Бориславське та Глинсько-Розбищівське. Також слід відзначити Карпатську нафтову область та Причорноморсько-Кримську, Дніпровсько - Донецьку нафтогазоносні області [13].

Переробка нафти та ринок нафтопродуктів в Україні

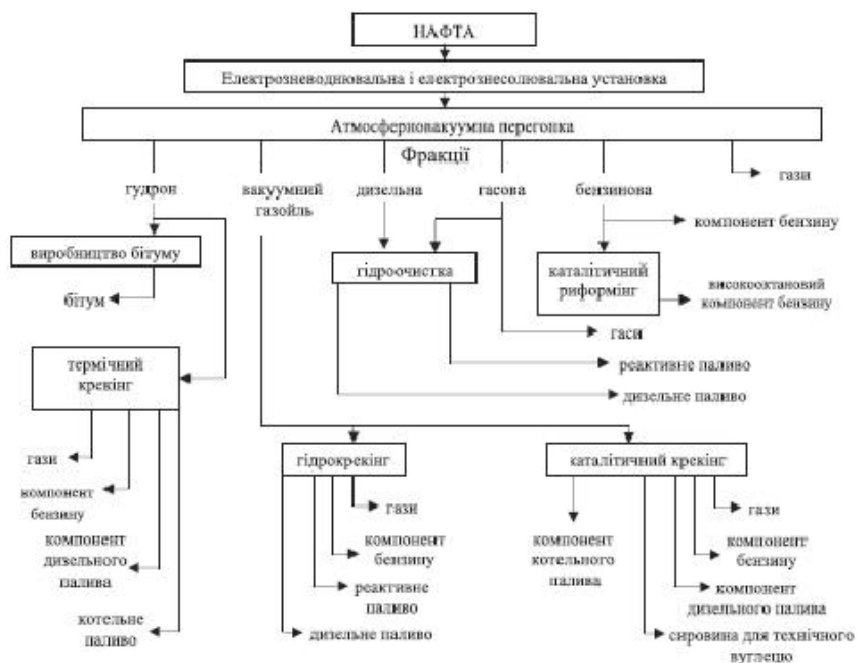

Рис. 1. Поетапна схема переробки нафти за паливним варіантом [9].

Нафтопереробна промисловість України до недавня була представлена шістьма нафтопереробними заводами загальною потужністю первинної переробки 51—54 млн т нафти на рік. Але на сьогодні переробка нафтової сировини в Україні здійснюється лише Кременчуцьким НПЗ у обсязі близько 2,1 млн т на рік — переважно це нафта і газовий конденсат вітчизняного видобутку. Інші п'ять вітчизняних НПЗ не переробляють нафти та в короткостроковій перспективі відновлення їх роботи є малоімовірним.

Внутрішній український ринок є недостатньо насиченим нафтопродуктами вітчизняної переробки, що спричинено падінням вітчизняного видобутку, імпорту та переробки вуглеводнів, що призвело до збільшення частки імпорту нафтопродуктів.

2. Аналіз кон'юнктури ринку нафти і нафтопродуктів в Україні

Світові ринки нафти і нафтопродуктів у своєму розвитку пройшли різні цикли — піднесення, кризи та спади. Їх аналіз сприяє виявленню проблем та прогнозуванню перспектив розвитку даних ринків. Тому спробуємо проаналізувати кон'юнктуру ринку нафти і нафтопродуктів в Україні.

Що краще зрозуміти як розвивався ринок нафти в Україні, розглянемо більш старі статистичні дані, а після розглянемо сучасну кон'юнктуру ринку нафти України.

Щоб визначити рівень розвитку нафти в Україні 2012-2015рр. , розглянемо дані про імпорт, експорт, виробництво, перетворення та споживання нафти.

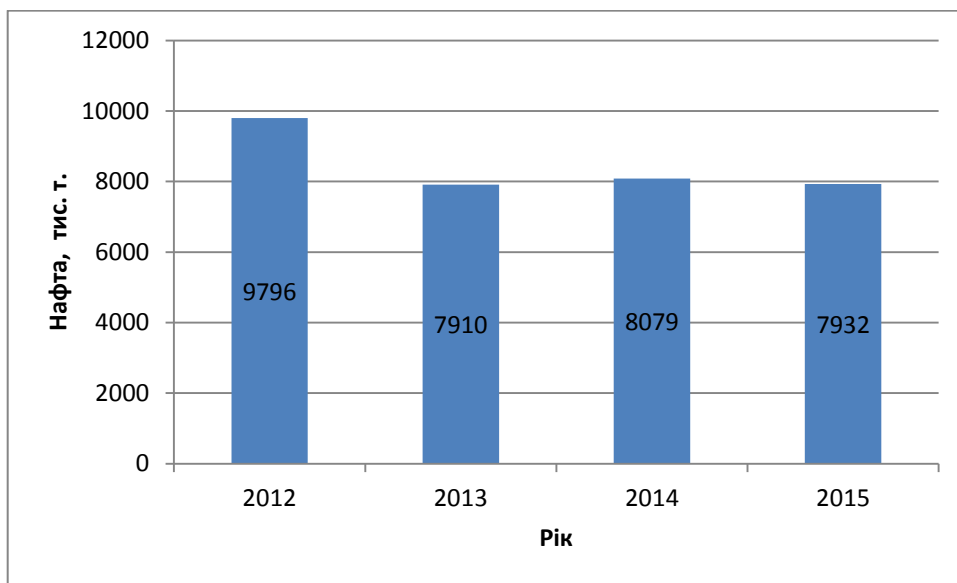

Рис. 2. Імпорт нафти(сиря нафта, газо-конденсати, нафто-сировина, присади, бензин моторний, ЗНГ, гас, газойлі/дизель, мазути топкові та інші нафто-продукти) в Україну станом на 2012-2015 рік [11].

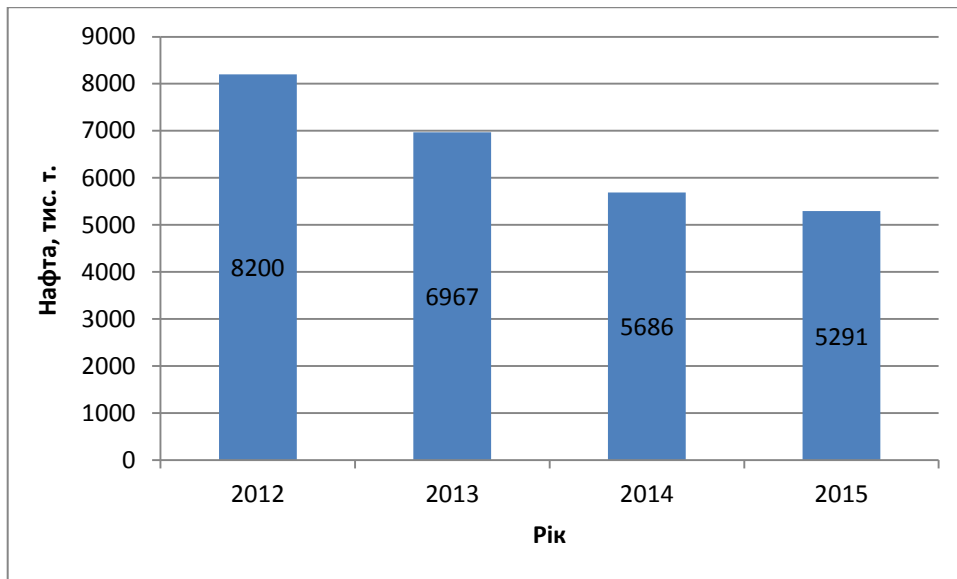

Рис. 3. Виробництво нафти (сира нафта, газо-конденсати, нафто-сировина, присади, бензин моторний, ЗНГ, гас, газойлі/дизель, мазути топкові та інші нафто-продукти) в Україні станом на 2012-2015 рік [11].

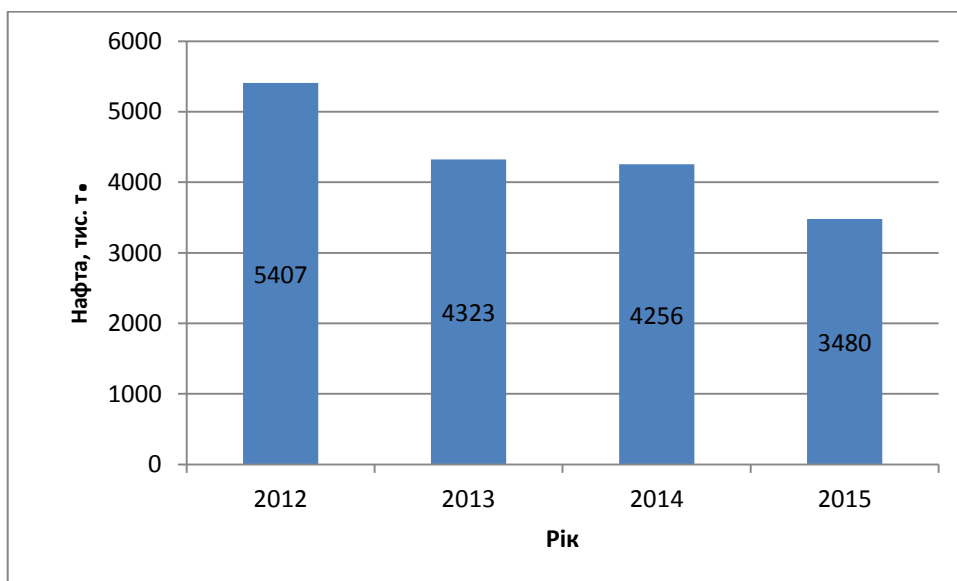

Рис. 4. Перетворення нафти (сира нафта, газо-конденсати, нафто-сировина, присади, бензин моторний, ЗНГ, гас, газойлі/дизель, мазути топкові та інші нафто-продукти) електростанціями, ТЕЦ, нафтопереробними заводами та інші перетворення в Україні станом на 2012-2015 рік [11].

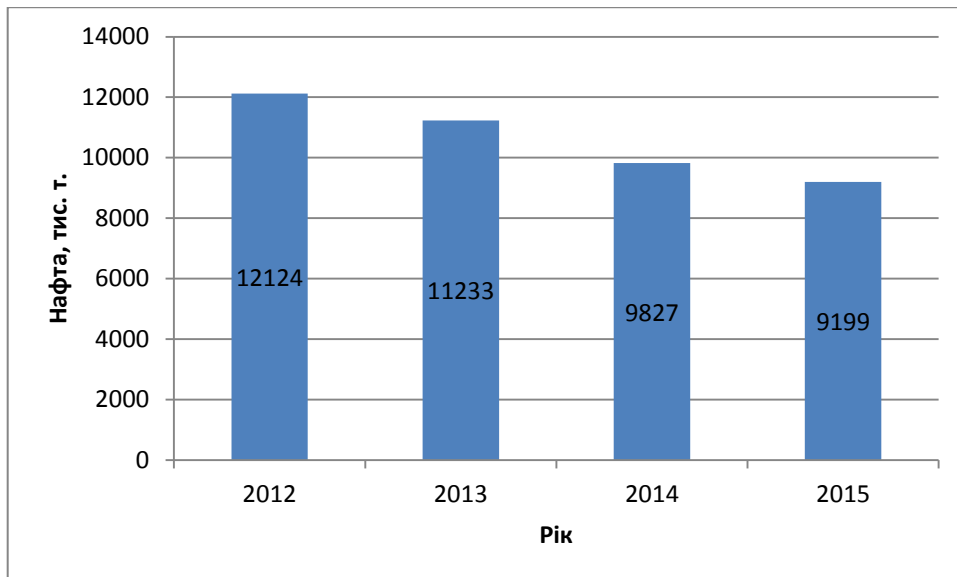

Рис. 5. Споживання нафти (сиря нафта, газо-конденсати, нафто-сировина, присади, бензин моторний, ЗНГ, гас, газойлі/дизель, мазути топкові та інші нафто-продукти) в Україні станом на 2012-2015 рік [11].

Співставивши ці дані, можна сказати про те, що Україна імпортує досить багато нафти, але не експортує такий вид енергії, що спричиняє ріст цін на паливо та погіршення стану економіки країни. Обсяги виробництва нафти та її перетворення значно знизились, що також залишає негативний слід на економіці України в цілому. Споживання нафти зменшилось, і ми можемо побачити, що це спричинено ростом цін на паливо. Тобто всі показники тісно пов'язані, тому зміни в одному спричиняють занепад цілого сектору ринку.

Видобування нафти та конденсату в Україні 2014-2017 рр.

Спричинене надлишком пропозиції, зниження цін на нафту в 2014-2015 роках досягло, імовірно, своєї критичної точки в 2016 році. Американська "сланцева революція", яка стала можливою завдяки ері "дорогої" нафти, дала свої плоди у вигляді додаткових, надлишкових обсягів нафти на ринку, а також поступового розвитку технологій, що призвели до здешевлення вартості видобутку нафти.

Падіння світової ціни на нафту вплинуло і на компанії групи Нафтогаз — Укрнафту та Укргазвидобування. Через низький рівень інвестицій у буріння нових свердловин та проведення капітальних ремонтів у минулих періодах, на фоні природного спаду продуктивності родовищ, зниження світових цін на нафту та суттєвого рівня податкового навантаження в 2016 році, Укрнафта скоротила видобуток нафти і конденсату на 10%, а Укргазвидобування — на 5%. Окрім того, зменшились обсяги видобутку нафти та конденсату приватними компаніями в Україні на 15%.

Зазначену тенденцію можна пояснити насамперед запізнілою реакцією органів законодавчої влади на зміну кон'юнктури ринку та відповідно недостатньою гнучкістю системи оподаткування видобутку вуглеводнів в Україні — ставки ренти були знижені лише з січня 2017 року. Як результат, при високому рівні оподаткування в 2016 році видобувним компаніям довелося працювати в умовах недофінансування програм розвитку. З огляду на зменшення податкового навантаження на операції з видобутку вуглеводнів в Україні, в майбутніх періодах очікується збільшення обсягів буріння та видобутку вуглеводнів, зокрема нафти та газового конденсату.

Близько 90% обсягів видобутку нафти і газового конденсату в Україні забезпечують Укрнафта та Укргазвидобування (близько 68% та 22% відповідно). При цьому Укргазвидобування здійснює переробку нафти і газового конденсату на власних виробничих потужностях, а Укрнафта реалізовує нафту і газовий конденсат власного видобутку на аукціонах відповідно до статті 4 Закону України "Про нафту і газ" та Порядку організації та проведення біржових аукціонів з продажу нафти сирової, газового конденсату власного видобутку і скрапленого газу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.14 №570.

Динаміка світової ціни на нафту та нафтопродукти в Україні

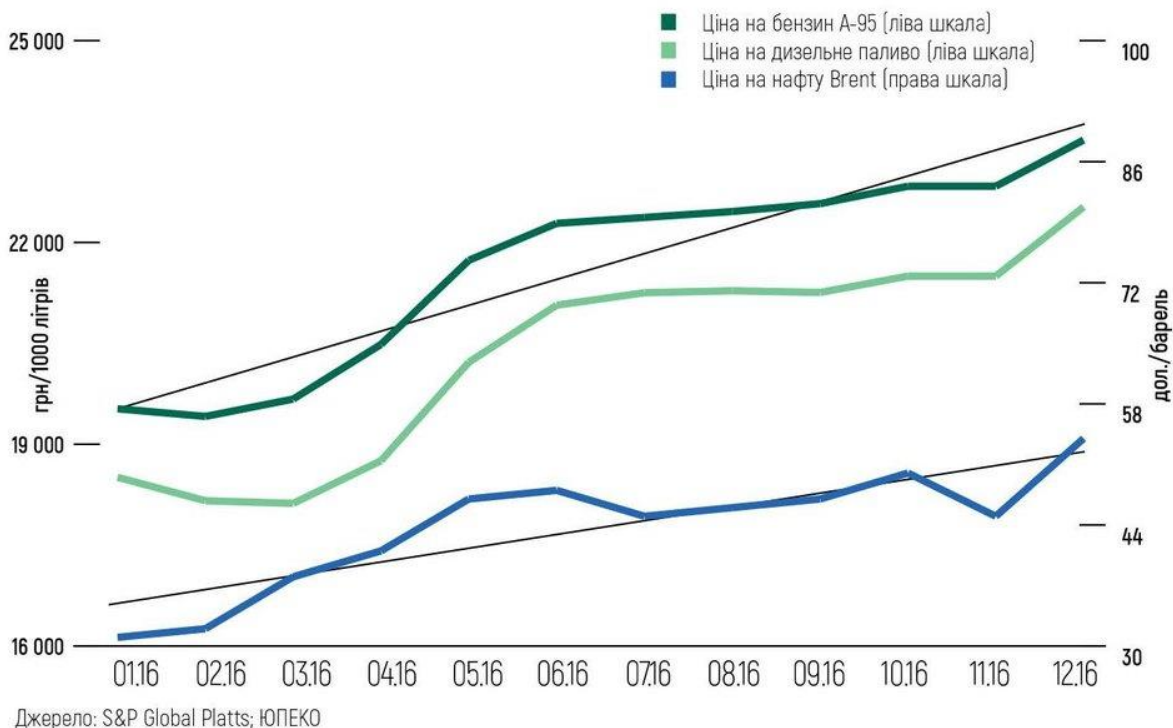

Рис. 6. Динаміка світової ціни на нафту і нафтопродукти в Україні [14].

Згідно з нормами Порядку та затвердженої аукціонної схеми, розрахунок стартових цін реалізації нафти власного видобутку здійснюється зазвичай на основі та за даними видання Crude Oil Marketwire агентства Platts щодо середнього значення ціни фактичних угод з продажу нафти сорту Urals (котирування UralsMediterranean та UralsRotterdam).

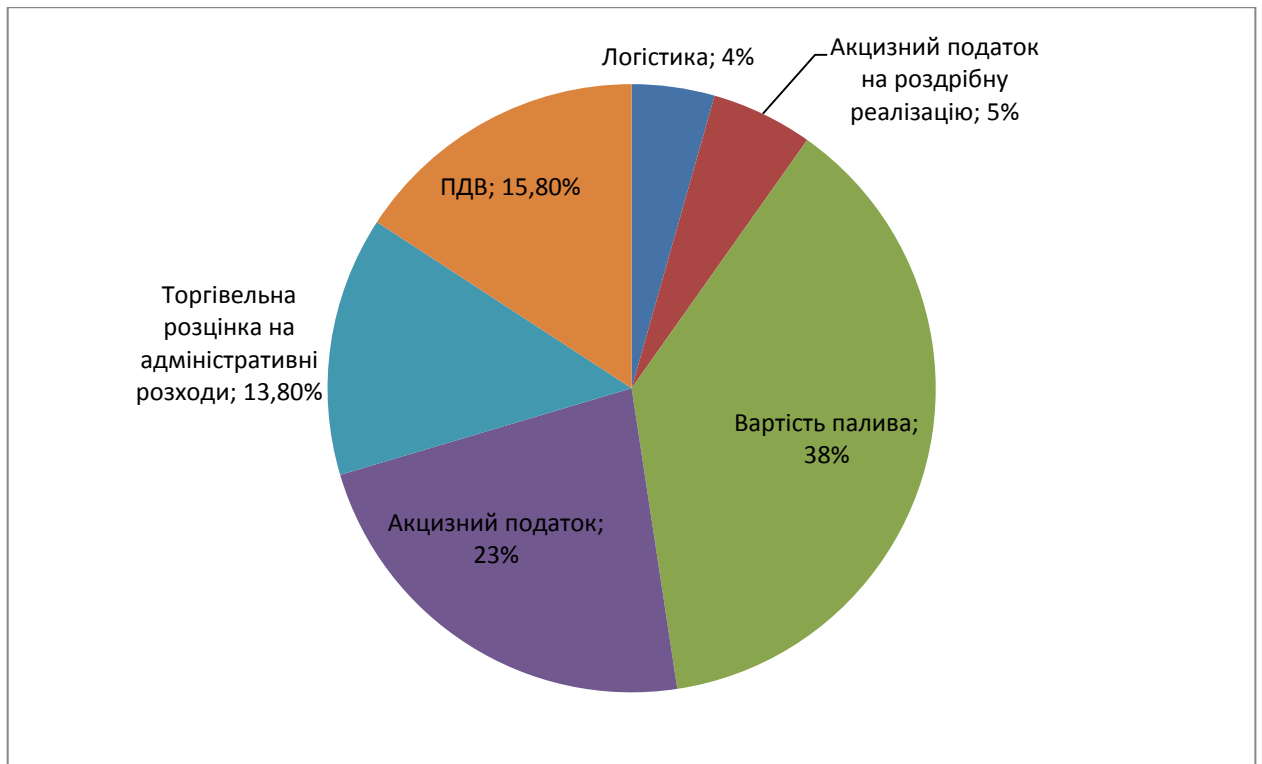

Рис. 7. Структура ціни на бензин А-95 [8].

Переробка нафти та ринок нафтопродуктів в Україні

Внутрішній український ринок є недостатньо насиченим нафтопродуктами вітчизняної переробки, що спричинено падінням вітчизняного видобутку, імпорту та переробки вуглеводнів, що призвело до збільшення частки імпорту нафтопродуктів.

За даними Державної фіскальної служби України за 2016 рік сумарний обсяг імпорту на митну територію України за кодом УКТЗЕД 2710 (нафта та нафтопродукти) склав 7,4 млн. т, а експорт нафтопродуктів – 233,6 тис. тонн [14].

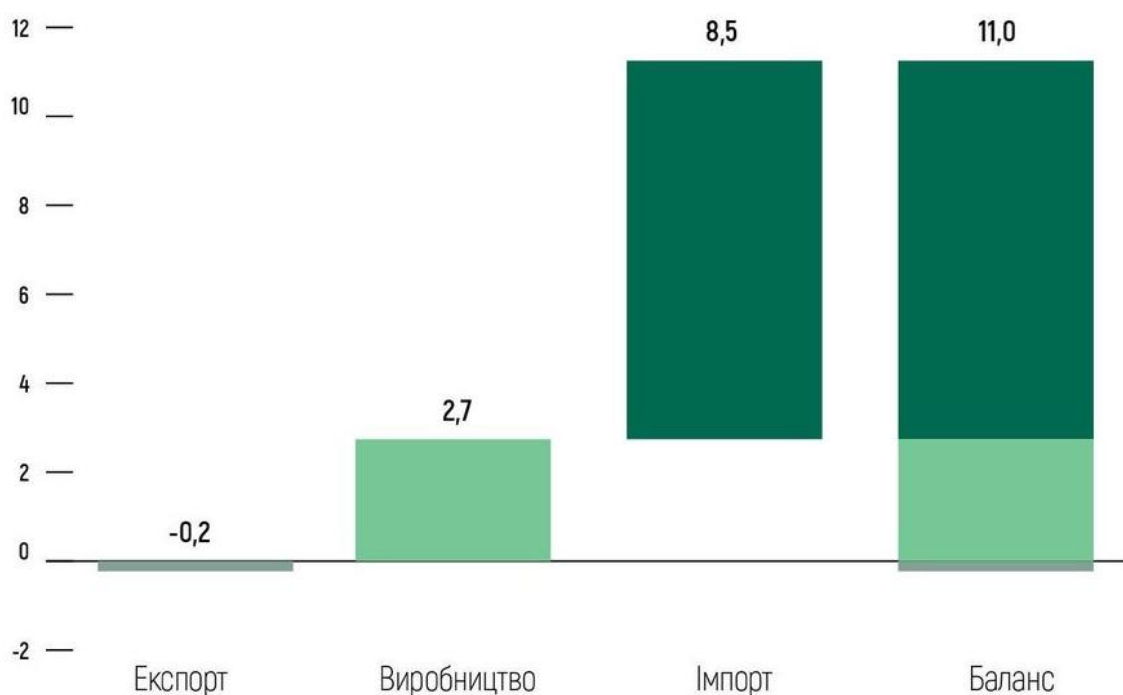

Рис. 8. Баланс ринку нафтопродуктів України станом на 2016 рік, тис. тонн [14].

Загальноукраїнська потужність нафтопереробних підприємств складає близько 40 млн т нафти на рік, що майже в чотири рази перевищує попит на продукти нафтопереробки в Україні. Незважаючи на достатні потужності НПЗ в Україні, рівень їхнього завантаження є дуже низьким. (близько 7%). На сьогодні лише Кременчуцький та Шебелинський НПЗ переробляють нафту і газовий конденсат, переважно вітчизняного видобутку, в обсязі близько 2,7 млн т вуглеводневої сировини в 2016 році [14].

Україна всього за 10 років пройшла трансформацію від країни з надлишковими нафтопереробними потужностями та експортера нафтопродуктів до країни, яка більше ніж на 80% залежить від імпорту нафтопродуктів.

Кременчуцький НПЗ протягом 2015-2016 років переробляв нафту українських родовищ, імпортовану нафту сорту CPC Blend та газовий конденсат. Окрім того, з першого кварталу 2016 року завод виробляє дизельне пальне класу Євро 5. Так, за результатами розрахунків та наявної інформації з відкритих

джерел Укртатнафта залучила в переробку на Кременчуцький НПЗ близько 2,1 млн т сировини та виробила близько 540 тис. т автомобільних бензинів та 590 тис. т. дизельного палива [14].

З огляду на те, що Україна є імпортозалежною, ціна на нафтопродукти на внутрішньому ринку формуються з урахуванням цінових котирувань на основних європейських хабах південної та північно-західної Європи. Тому висхідний тренд зміни споживчих цін спостерігався і на ринку України: ціна бензину зросла на 20%, а дизельного палива — приблизно на 22%. Більший приріст цін нафтопродуктів на внутрішньому ринку України насамперед пов'язаний зі зниженням обмінного курсу гривні до іноземних валют та більшою часткою сировини (нафтопродукту) в кінцевій ціні реалізації.

3. Проблеми і перспективи розвитку ринку нафтопродуктів

Через низький рівень інвестицій у буріння нових свердловин та проведення капітальних ремонтів у минулих періодах, на фоні природного спаду продуктивності родовищ, зниження світових цін на нафту та суттєвого рівня податкового навантаження в 2016 році, Укрнафта скоротила видобуток нафти і конденсату на 10%, а Укргазвидобування — на 5%. Окрім того, зменшились обсяги видобутку нафти та конденсату приватними компаніями в Україні на 15%.

Зазначену тенденцію можна пояснити насамперед запізнілою реакцією органів законодавчої влади на зміну кон'юнктури ринку та відповідно недостатньою гнучкістю системи оподаткування видобутку вуглеводнів в Україні — ставки ренти були знижені лише з січня 2017 року. Як результат, при високому рівні оподаткування в 2016 році видобувним компаніям довелося працювати в умовах недофінансування програм розвитку. З огляду на зменшення податкового навантаження на операції з видобутку вуглеводнів в Україні, в майбутніх періодах очікується збільшення обсягів буріння та видобутку вуглеводнів, зокрема нафти та газового конденсату.

Скорочення обсягів видобутку нафти та значна залежність від імпорту нафтопродуктів стали одними з основних негативних результатів функціонування ринку нафти та нафтопродуктів у 2016р. Ми до цих пір не можемо говорити про потенціал зростання видобутку нафти, оскільки немає значних інвестицій у геологорозвідку та не відбувається інтенсифікація видобутку вуглеводнів. Зношена технічна та морально застаріла база НПЗ, висока собівартість виробництва, неврегульованість питань власності – це все призвело в різні роки до зупинки частини НПЗ. Як результат, через незабезпечення на належному рівні нафтопродуктами власного виробництва, Україна має значну залежність від їх імпорту, частка якого у 2016р. сягнула 80%. До того ж, через конфлікт між Росією та Білоруссю у питанні скорочення поставок нафти, у найближчому майбутньому для України може виникнути потреба диверсифікації постачань нафтопродуктів. Значна кількість невирішених питань, і як

наслідок – незадовільний стан української нафтопереробки, – свідчать про наявність у цій галузі системної кризи, що потребує негайного реагування у спосіб ведення ефективної державної політики.

Тому, згідно з підсумками 20-ї міжнародної конференції «Нафта і газ 2017», представники Нафтогазу сформуvalи місію Нафтогазу: сприяти трансформації ринку і скористатись перевагами реалізації стратегії «Доступна енергія для України», бути двигуном модернізації та професіоналізму в енергетичному секторі України, інтегрованому з європейським ринком, забезпечуючи безпеку постачання енергії за конкурентними цінами, при цьому максимізуючи цінність національних ресурсів. Нафтогаз реалізує цю місію, використовуючи переваги вертикальної інтеграції, знання та досвід, посилюючи можливості, розбудовуючи корпоративну культуру ефективності, ділової доброчесності та прозорості, дотримуючись високих стандартів охорони здоров'я, безпеки праці та захисту довкілля у прибутковий та сталий спосіб в інтересах усіх зацікавлених сторін.

Згідно цієї місії сформуvalись корпоративні цілі Нафтогазу:

- Забезпечити конкурентні ціни на енергію на вітчизняному ринку через:
  - прискорення інтеграції українського ринку газу до ринку Європи, включаючи підтримку впровадження європейського законодавства;
  - підтримку українського оператора газотранспортної системи у залученні міжнародних партнерів та інвесторівЗабезпечити безпеку постачань енергії.
- Забезпечити безпечне постачання енергії, зокрема природного газу, з урахуванням таких українських особливостей:
  - важливість державних субсидій для населення та його вразливість до коливань ціни на газ;
  - високий ризик не платежів серед учасників ринку тощо.

Збільшити резерви і видобуток нафти та газу за допомогою:

- значних та сталих інвестицій у розвідку та розробку надр, використовуючи переваги масштабу, знань та досвіду Нафтогазу;
- міжнародного партнерства;
- посилення компетенцій компанії, систем управління та урядування.

- Сприяти підвищенню рівня енергоефективності через надання сучасних енергетичних послуг
- Розвивати ефективний вітчизняний ланцюг постачання, включно із сервісними компаніями, відповідною інфраструктурою та надійністю даних
- Підвищити ефективність та забезпечити сталу діяльність усіх складових ланцюга створення цінності в енергетичній сфері, у тому числі, постачанні природного газу, розподілі, виробництві тепла та у сфері енергетичних послуг з метою сталої максимізації цінності активів групи Нафтогаз
- Безперервно підвищувати стандарти охорони здоров'я, безпеки праці та захисту довкілля

Правління компанії стверджує, що модель корпоративного врядування за принципами ОЕСР – найбільш ефективна система контролю за всю історію Нафтогазу. А контроль буде вести Кабінет Міністрів України (визначає політику власності), Наглядова рада (складається з більшості незалежних директорів, відібраних за професійними ознаками), Внутрішній аудит (підпорядковується безпосередньо Наглядовій раді), IPO (біржові вимоги до розкриття інформації + додатковий захист від корупції та політичного втручання), Незалежний зовнішній аудитор (призначається Загальними зборами акціонерів).

Також дали відповідь на питання: «Що це дасть державі та народу України?». Ця програма посприяє зростанню ВВП на 7,4% завдяки трансформації ринку, збільшенню доходів держбюджету від Нафтогазу на 8,4 млрд. \$ за 2017-2020 рр., появленню потенційних доходів до \$10 млрд від IPO, якісній системі контролю. А також НАК запевняє, що ця модель повинна забезпечити енергетичну безпеку та трансформацію ринку, якісний розвиток ресурсів нафти і газу, конкурентний ринок, інтегрований з ЄС, залучити значні обсяги доступного фінансування, запустити масштабні проекти з енергомодернізації житла та створити ринок для місцевих виробників[7].

Висновки

Дослідивши ринок нафти та нафтопродуктів України за 2012-2017 роки, я можу зробити висновок про те, що скорочення обсягів видобутку нафти та значна залежність від імпорту нафтопродуктів стали одними з основних негативних результатів функціонування ринку нафти та нафтопродуктів у 2014-2016 рр. Досі не можливо говорити про потенціал зростання видобутку нафти, оскільки немає значних інвестицій у геологорозвідку та не відбувається інтенсифікація видобутку вуглеводнів.

Зношена технічна та морально застаріла база НПЗ, висока собівартість виробництва, нерегульованість питань власності - це все призвело в різні роки до зупинки частини НПЗ. Як результат, через незабезпечення на належному рівні нафтопродуктами власного виробництва, Україна має значну залежність від їх імпорту, частка якого у 2016р. сягнула 80%.

До того ж, через конфлікт між Росією та Білоруссю у питанні скорочення поставок нафти, у найближчому майбутньому для України може виникнути потреба диверсифікації постачань нафтопродуктів. Значна кількість невирішених питань, і як наслідок - незадовільний стан української нафтопереробки, - свідчать про наявність у цій галузі системної кризи, що потребує негайного реагування у спосіб ведення ефективної державної політики. Водночас, очевидними стали певні позитивні зміни на ринку нафтопродуктів. Насамперед, відзначимо відповідність виробництва нафтопродуктів українських виробників стандартам якості імпортних аналогів.

У 2017р. український ринок бензинів і дизельного палива активізував поліпшення якості вітчизняної продукції. Разом з тим, роздрібний ринок нафтопродуктів потребує запровадження дієвого механізму незалежного контролю якості моторного палива.

Крім того, важливим кроком стало затвердження законодавчих змін щодо спрощення адміністрування акцизного податку з реалізації палива, що дозволить

зменшити частку тіньового ринку. Також, запроваджене зниження рентних ставок дозволить наростити видобуток нафти, збільшити інвестиції у розвідку та застосування нових технологій видобутку, підвищити привабливість галузі, тим самим покращити показник завантаження українських НПЗ, а також знизити імпорт нафтопродуктів.

Список використаної літератури

1. Дорожкіна М. Ринок нафти та нафтопродуктів України: проблеми розвитку та регулювання / Вісник київського національного університету імені Т. Шевченка: Економіка № 85. — 2006, с. 8–11.
2. Забезпечення енергетичної безпеки України / Рада національної безпеки і оборони України, Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки. — К.: НІПМБ, 2003. — 264 с.
3. Корнілов І. Є. Особливості функціонування нафтового ринку України у світлі нормативів ЄС і МЕА у сфері енергетичної безпеки // Стратегічна панорама. — 2004. — № 1. — С. 116—124.
4. Паливно-енергетичні ресурси України: [Статистичний збірник] / Державна служба статистики України. — Київ. — 2011. — 315 с.
5. Піріашвілі Б. З., Чиркін Б. П., Чукаєва І. К. Перспективний паливно-енергетичний баланс — основа формування енергетичної стратегії України до 2030 року. — К.: Наукова думка, 2002. — 240 с.
6. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. [Електронний ресурс] / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. — Режим доступу: <http://mre.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=260994> (дата звернення 18.03.14). — Назва з екрана
7. http://www.naftogaz.com/files/Information/2017-10-24%20A.Kobolyev_Strategy.pdf
8. <https://ukr.segodaya.ua/economics/enews/ukraincam-grozit-skachokcen-na-benzin-skolko-pridetsya-platit-za-toplivo-na-azs--692547.html>
9. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BA%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%84%D1%82%D0%B8#/media/File:%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BA%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%84%D1%82%D0%B8.JPG

10. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/energ/en_bal_prod/arh_prod_20.htm
12. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/energ/vmp/vmp_u/vmp_1017_u.htm
13. <file:///C:/Users/WEBER/Desktop/download.pdf>
14. <http://annualreport2016.naftogaz.com/ua/de-mi-zaraz/rinok-nafti-i-naftoproduktiv/>
15. <http://www.unn.com.ua/uk/news/1638572-zapasi-nafti-v-ukrayini-za-2016-rik-skorotilisya-na-10-7>